

СТАНОВИЩЕ

За дисертационен труд на Деница Василева Узунова „Проблемът за злото и страданието в творчеството на Николай Бердяев и Лев Шестов” за присъждане на образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 2.3. Философия; редовен докторант към секция „История на философските и научните идеи” – ИИОЗ –БАН, научен ръководител проф. дфн Нина Димитрова

От проф. дфн Димитър Цацов , ВТУ ”Св. св. Кирил и Методий”

Дисертацията на Деница Узунова “Проблемът за злото и страданието в творчеството на Николай Бердяев и Лев Шестов” е композиционно стегнато изследване на проблем, който дори в съвременната руска философска мисъл е разработван сравнително малко, а в някои отношения може да се каже дори никак. Това не означава обаче, че този проблем е периферен за творчеството на Николай Бердяев и Лев Шестов. Напротив! Той е съществена част от цялостната им религиозно-философска систематика. И в този смисъл разработката на Деница Узунова като цяло е принос към интерпретациите на тези двама значителни руски, а справедливо е да се каже и европейски мислители.

Логиката на изложението е следната. След общата характеристика на руската религиозна философия и мястото на теодицеята в нея се анализира екзистенциалната философия на Николай Бердяев и по-специално предбитийната свобода на човека като причина за злото и страданието. Следва представяне на религиозно-философската концепция на Лев Шестов и разглеждането на злото и страданието в контекста на митът за грехопадението. Трета част от разработката е посветена на интересното хрумване на докторанта да се очертаят още по-релефно приликите и разликите в схващанията за злото и страданието на двамата руски мислители през призмата на отношението им към Достоевски. Това смислово движение очертава и основните конкретни приноси:

1. Разкриване на концептуалното съдържание на темата за злото и страданието в цялостната философска систематика на Н. Бердяев;
2. Очертан е теоретичният релеф на злото и страданието в творчеството на Лев Шестов;
3. Осъществен е сравнителен анализ на идеите на Н. Бердяев и Лев Шестов по отношение на злото и страданието;
4. Аргументирана е конкретизация на проблема за злото и страданието на Н. Бердяев и Лев Шестов през отношението им към идеите на Ф. Достоевски.

Това се реалните приноси на дисертационния труд. Няколко думи за всеки един от тях.

1. Деница Узунова сравнително подробно и достатъчно ясно според поставените цели на разработката очертава идейната структура на теоретичния свят на Бердяев – персонализма – учението за личността; битийното място на свободата; личността в контекста на отношенията между Бога и човека; корените на свободата в „нищото“, което е първичен принцип, предшестващ Бога и света; творчеството; възможността за спасение на човека като осъществявана в три насоки: теолатрията, теозиса и теургията; предбитийната свобода на човека като причина за злото и страданието и др.
2. Реконструкцията на екзистенциалната философия на Шестов е през опозицията рационализъм – ирационализъм, умозрение – откровение. Произходът на злото е в знанието, в умозрението. Според него, доколкото истината е свързана с познанието, злото е неизбежно, то е и ще остане налично в света. Изводът е, че Шестов предлага интерпретация на отношението човек – Бог, в която Бог е способен да заличава миналото, да заличава трагичните събития от живота ни.
3. Върху основата на конкретен анализ са разкрити редица общи и съответно различни моменти в концепциите на двамата руски мислители за злото и страданието. Като извод е твърдението, че философията на Бердяев като цяло се вписва в православната религиозна мисъл, макар и условно. Шестов отдава огромно значение на друг тип вяра, в която се акцентира върху субективизма и индивидуализма. Но онова общо между тях е постановката за преобладаващото зло и човешко страдание в човешката история.

4. Евристична е идеята на докторанта да специфицира схващанията на Бердяев и Шестов през призмата на отношението им към творчеството на Достоевски. Основанието за това е очевидно и то е в значителното място, което отделят и двамата философи на идеите на Достоевски. След общите характеристики на основните релефи във философско-светогледните хоризонти на Достоевски Деница Узунова се спира на специфичното в отношението на Бердяев и Шестов към него. За Достоевски злото е свързано с безсмъртието на човешката душа, с възраждаща сила на страданието и изкуплението. Според Бердяев парадоксът при Достоевски е в това, че човек е свободен пред Бога, но тази свобода е трагична и носи страдание. Според Шестов първият период от творчеството на Достоевски се характеризира с идеята, че дори нищожният и незначителен човек е човек и нищо не може да промени това.

Основните ми критични бележки са две: първо, недобре формулирани приноси, и второ, липсата на критична дистанция към характеристиките, които руските интелектуалци приписват на менталността на руския народ. При четенето на глава първа от дисертацията в някои случаи се остава с впечатлението, че те се приемат от докторантката за обективни характеристики, а всъщност те са просто елемент от идеологията на руската интелигенция за собствения си народ.

Независимо от тези критични бележки дисертацията е композиционно обмислена, смислово кохерентна, написана е на ясен език, което показва дълбоко навлизане в изследваната проблематика. Цитираната литература на кирилица и латиница е показател за достатъчна информираност.

Заключение:

След запознаване с представената дисертация на Деница Василева Узунова „Проблемът за злото и страданието в творчеството на Николай Бердяев и Лев Шестов” категорично предлагам да ѝ бъде присъдена образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 2.3. Философия.

10. VI. 2015 г.

Становище:

Проф.дфн Димитър Цацов